

жадтың ажырамас бөлігі. Олар өңірдің табиғи келбетін ғана емес, этникалық тарихын, рухани мәдениетін, шаруашылық ерекшеліктерін көрсетеді. Бұл атауларды сақтау, зерттеу және болашақ ұрпаққа жеткізу ғылыми және мәдени тұрғыдан аса маңызды міндет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жанұзақов Т. Қазақ топонимиясы. - Алматы: Ғылым баспасы, 1982. - 256 б.
2. Керімбаев Е. Ақмола облысы топонимдерінің тарихи-этимологиялық негіздері. - Көкшетау: Көкше баспасы, 2014. - 198 б.
3. Тәжімұратов Ә. Қазақ ономастикасының мәселелері. - Алматы: Рауан баспасы, 1993. - 220 б.
4. Уәлиханов Ш. Таңдамалы шығармалар. Алматы: Жазушы баспасы, 1985. - 304 б.
5. Астафьев А. Е. Қазақстанның көне қалашықтары. - Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2001. - 320 б.
6. Петров П. Н. Археология Қазақстан: тарих және зерттеу әдістері. - Астана: Ғылым баспасы, 2005. - 278 б.

ӘЛКЕЙ МАРҒҰЛАНЫҢ ҚАЗАҚ ЭТНОГРАФИЯСЫН ЗЕРТТЕУГЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Ахмеди Қ.Б.

Ғылыми жетекшісі: аға оқытушы, PhD Молдахмет А.А.

Астана халықаралық университеті

karakatahmedi@gmail.com

Астана қаласы

Аңдатпа

Бұл ғылыми мақалада қазақ этнографиясының қалыптасуындағы академик Әлкей Хақанұлы Марғұланның рөлі жан-жақты талданады. Зерттеу барысында ғалымның этнография, археология және фольклортану салаларындағы еңбектеріне сүйене отырып, оның ғылымға енгізген әдістемелік жаңалықтары мен теориялық тұжырымдары қарастырылды. Марғұлан қазақ халқының материалдық және рухани мәдениетін кешенді зерттеген алғашқылардың бірі ретінде этнографияны дербес ғылым саласы ретінде дамытты.

Мақалада оның қазақ қолөнері, киіз үй, ұлттық киім, ою-өрнек, тұрмыстық бұйымдар, салт-дәстүр жүйесі туралы еңбектері этнографиялық ғылым үшін маңызды дереккөз екені көрсетілді. Сонымен бірге, фольклорды этнографиялық дерек ретінде талдау арқылы ғалым қазақ халқының дүниетанымдық ерекшеліктерін ашуға айрықша үлес қосты.

Марғұланның археология мен этнографияны біріктіруі ғылымдағы елеулі жаңалық болып саналады. Беғазы-Дәндібай мәдениетін ашуы мен далалық экспедициялары қазақ этнографиясының тарихи тереңдігін дәлелдеп, этноархеологиялық әдістің негізін қалады.

Зерттеу нәтижелері ғалымның қазақ этнографиясының теориялық және әдіснамалық базасын қалыптастыруда шешуші рөл атқарғанын дәлелдейді. Оның мұрасы қазіргі этнология, археология және мәдениеттану ғылымдары үшін құнды әрі өзекті болып қала береді.

Кілт сөздер: Әлкей Марғұлан, Этнография, Археология, Беғазы-Дәндібай, Фольклор, Қолөнер, Материалдық мәдениет, Рухани мәдениет, Этноархеология, Қазақ мәдениеті.

Аннотация

В этой научной статье рассматривается роль академика Алькея Хакановича Маргулана в становлении казахской этнографии роль анализируется всесторонне. В ходе исследования, опираясь на труды ученого в области этнографии, археологии и фольклористики, были рассмотрены методологические открытия и теоретические выводы, которые он внес в науку. Маргулан одним из первых, кто комплексно изучил материальную и духовную культуру казахского народа, разработал этнографию как самостоятельную область науки.

В статье было показано, что его труды о казахском ремесле, юрте, национальной одежде, орнаменте, бытовых изделиях, системе обычаев и традиций являются важным источником для этнографической науки. Вместе с тем, анализируя фольклор как этнографический источник, ученый внес особый вклад в раскрытие мировоззренческих особенностей казахского народа.

Объединение Маргуланом археологии и этнографии считается значительным открытием в науке. Открытие Бегазы-Дандыбайской культуры и полевые экспедиции доказали историческую глубину казахской этнографии и заложили основу этноархеологического метода.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что ученый сыграл решающую роль в формировании теоретической и методологической базы казахской этнографии. Его наследие остается ценным и актуальным для современной этнологии, археологии и культурологии.

Ключевые слова: Алькей Маргулан, Этнография, Археология, Бегазы-Дандыбай, Фольклор, ремесла, материальная культура, духовная культура, Этноархеология, казахская культура.

Abstract

This scientific article analyzes in detail the role of Academician Alkey Khakanovich Margulan in the formation of Kazakh ethnography. In the course of the study, methodological innovations and theoretical conclusions of the scientist, based on his works in the fields of ethnography, archeology and folklore studies, were considered. As one of the first to comprehensively study the material and spiritual culture of the Kazakh people, margulan developed ethnography as an independent branch of science.

The article showed that his works on Kazakh crafts, yurt, national clothing, ornaments, household items, and the system of traditions are important sources for ethnographic science. At the same time, through the analysis of folklore as ethnographic sources, the scientist made a special contribution to the disclosure of the worldview characteristics of the Kazakh people.

Margulan's combination of archeology and ethnography is considered a significant innovation in science. The discovery and field expeditions of the begazy-Dandybai culture proved the historical depth of Kazakh ethnography and laid the foundation for the ethnoarchaeological method.

The results of the study prove that the scientist played a key role in the formation of the theoretical and methodological base of Kazakh ethnography. His legacy remains valuable and relevant for the modern sciences of Ethnology, archeology and cultural studies.

Keywords: Alkey Margulan, Ethnography, Archeology, Begazy-Dandybay, folklore, crafts, material culture, spiritual culture, Ethnoarchaeology, Kazakh culture.

Қазақ этнографиясының тарихында Әлкей Хақанұлы Марғұланнның есімі алтын әріптермен жазылған. Ол тек археология мен әдебиеттануда ғана емес, этнография ғылымында да жаңа бағыт қалыптастырды. XX ғасырдың алғашқы жартысында қазақ халқының рухани және материалдық мәдениетін кешенді түрде зерттеген алғашқы ғалым ретінде Марғұлан этнографияны дербес ғылым саласы ретінде дамытты.

Әлкей Марғұлан 1904 жылы Павлодар облысы, Баянауыл өңірінде дүниеге келген. Оның бала кезінен халық ауыз әдебиетіне, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарға қызығушылығы кейін ғылыми ізденісіне арқау болды. Ленинградтағы Шығыстану институтында білім ала жүріп, ол В.В. Бартольд, С.Ф. Ольденбург секілді әйгілі ғалымдардан тәлім алды. Бұл кезең Марғұланнның ғылыми дүниетанымының қалыптасуына үлкен ықпал етті.

Ол этнографиялық деректерді археологиялық, тарихи және фольклорлық материалдармен ұштастыра отырып, қазақ халқының мәдени дамуының кезеңдерін кешенді түрде зерттеді. Әсіресе Бегазы-Дәндібай мәдениетін ашуы – этноархеологиялық бағыттың ғылыми негізін қалады. Қазақ тұрмысы мен қолөнеріне арналған «Қазақ халқының қолданбалы өнері» еңбегі этнографияның энциклопедиялық туындысы болып саналады.

Марғұланнның еңбектерінің ерекшелігі - қазақ халқының этномәдени болмысын ғылыми дәлелдеуінде. Ол киіз үйдің құрылысы, ұлттық киім үлгілері, ою-өрнек пен тұрмыстық бұйымдардың символикасын зерттеп, олардың шығу тегі мен мәдени мәнін түсіндірді. Сонымен қатар, ғалым қазақ фольклоры мен эпостарын зерттеу арқылы халық дүниетанымындағы этникалық кодтарды ашып көрсетті. Осылайша, оның этнографиялық еңбектері қазақ халқының мәдени мұрасын әлемдік деңгейге көтеріп, этнография ғылымының ұлттық мектебін қалыптастырды.

Бұл зерттеу жұмысының материалдық негізін академик Әлкей Хақанұлы Марғұланнның өмірі мен ғылыми мұрасын қамтитын дереккөздер құрайды. Негізгі дерек ретінде 1946 жылы ғалымның жетекшілігімен құрылған Орталық Қазақстан археологиялық экспедициясының есептері мен нәтижелері алынды. Бұл материалдар қазақ халқының тұрмыс-тіршілігі, қоныстану мәдениеті мен қолөнері туралы этнографиялық деректерге бай.

Сонымен қатар, зерттеу барысында Марғұланнның «Қазақ халқының қолданбалы өнері», «Ежелгі мәдениет куәлары», «Қазақ эпостары мен аңыздары», «Ежелгі Қазақстанның құрылыс өнері мен қалалары тарихынан» сияқты еңбектері пайдаланылды. Бұл шығармаларда этнография мен археологияның өзара байланысы нақты мысалдармен ашылып көрсетіледі.

Қосымша дерек ретінде ғалым туралы замандастары мен шәкірттерінің естеліктері, Қазақстан Археология институтының материалдары және «Қазақстан археологиясы», «Орталық Азия ғылыми зерттеулері журналы» секілді басылымдардағы мақалалар қолданылды.

Барлық дереккөздер қазақ халқының этномәдени дамуын кешенді түрде сипаттауға мүмкіндік берді. Осы материалдар Марғұланның этнографиялық зерттеулерінің мазмұнын, құрылымын және оның ғылымдағы орнын толық ашуға негіз болды.

Зерттеу барысында тарихи-салыстырмалы, жүйелік және этноархеологиялық әдістер қолданылды. Тарихи-салыстырмалы әдіс арқылы Әлкей Марғұланның этнографиялық еңбектері өз дәуіріндегі ғылыми бағыттармен салыстырылып, оның жаңашылдығы айқындалды. Ғалымның зерттеу тәсілдері де талдау объектісіне айналды. Ол этнографиялық мәліметтерді археологиялық артефактылармен байланыстырып, қазақ халқының мәдени дамуын кешенді тұрғыдан қарастырды. Бұл тәсіл қазіргі этнография мен антропологиядағы интердисциплинарлық зерттеу әдісінің алғашқы үлгісі болып табылады. Марғұлан қолданған далалық бақылау, ауызша дерек жинау, архивтік материалдарды салыстыру, аңыздық деректерді талдау сияқты әдістер этнографиялық зерттеулердің сенімділігін арттырды. Ол халық өмірінің әр саласын - тұрмыс, киім, тағам, қолөнер, құрылыс, салт-дәстүр жүйесін - нақты бақылау арқылы сипаттады. Сонымен қатар, зерттеу барысында Марғұлан еңбектеріндегі теориялық тұжырымдар контенттік және құрылымдық талдау әдістерімен сараланды. Бұл тәсіл ғалымның қазақ этнографиясын жүйелеудегі әдіснамалық үлесін көрсетуге мүмкіндік берді. Нәтижесінде зерттеу жұмысы Марғұланның әдістемелік тәжірибесін қазіргі этнологиялық ғылым тұрғысынан бағалауға бағытталды.

Академик Әлкей Хақанұлы Марғұлан - қазақ этнографиясының іргетасын қалаған тұлғалардың бірі. Ол этнографияны дербес ғылым саласы ретінде дамытуға зор үлес қосып, археология мен фольклорды этнографиялық зерттеулердің ажырамас бөлігі ретінде қарастырды. Ғалымның көзқарасы бойынша, этнография тек халық тұрмысының сипаттамасы емес, ол - тарихи процестің, мәдени эволюцияның айнасы.

Марғұлан қазақ халқының мәдениетінің негізгі ерекшеліктерін этнографиялық және археологиялық материалдар арқылы анықтап, олардың тарихи сабақтастығын дәлелдеді. Ол археологиялық ескерткіштерді этнографиялық тұрғыдан талдап, әр дәуірдің тұрмыстық мәдениетінде ұқсастықтар бар екенін көрсетті. Мысалы, Беғазы-Дәндібай мәдениетін зерттеу кезінде табылған заттық деректер мен қазіргі қазақ халқының тұрмыстық бұйымдарын салыстыра отырып, ғалым дәстүрдің үзілмегендігін дәлелдеді. Бұл тәсіл қазіргі этноархеология ғылымының теориялық негізін қалады. Марғұлан этнографияны тек материалдық мәдениет аясында шектемей, рухани мәдениет элементтерімен толық байланыста қарастырды. Ол қазақ халқының әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрлерін, наным-сенімін, халықтық мерекелер мен рәсімдерін тарихи және әлеуметтік тұрғыдан талдап, олардың ұлттық бірегейлікті сақтаудағы маңызын көрсетті.

Ғалымның «Қазақ халқының қолданбалы өнері» атты еңбегі этнография ғылымындағы аса ірі еңбек болып табылады. Бұл еңбекте қазақ қолөнерінің түрлері, ою-өрнек композициялары, ұлттық киім үлгілері мен тұрмыстық заттардың жасалу технологиясы егжей-тегжейлі сипатталған. Ол қолөнер бұйымдарындағы көркем өрнектердің тек эстетикалық емес, сонымен бірге дүниетанымдық және символдық мәні бар екенін дәлелдеп, қазақтың дәстүрлі өнерін мәдени код ретінде қарастырды.

Марғұланның этнографиялық зерттеулерінде қазақ халқының өмір салтының географиялық және табиғи жағдайлармен тығыз байланысы айқын көрсетілген. Ол көшпелі өмірдің ерекшеліктерін, мал шаруашылығына негізделген дәстүрлі экономикалық жүйені және оның этномәдени салдарын зерттеді. Осы арқылы ғалым этнография мен географияның байланысын айқындап, этномәдени кеңістік ұғымын енгізді.

Зерттеушінің тағы бір маңызды бағыты - қазақтың рухани мұрасын этнографиялық тұрғыдан зерделеу. Ол халық эпостары мен аңыздарын этнографиялық дерек ретінде пайдаланып, онда бейнеленген тұрмыс көріністері мен салттық дәстүрлерді талдады. «Алпамыс батыр», «Қобыланды батыр», «Қозы Көрпеш-Баян Сұлу», «Манас» сияқты жырлардағы тұрмыс пен салт элементтерін жүйелеп, оларды этнографиялық деректермен салыстырды.

Марғұланның этнографиядағы ең басты жаңалығы - халық мәдениетін кешенді түрде зерттеуінде. Ол этнографиялық зерттеу барысында археологиялық деректерді, жазба материалдарды және ауызша дәстүрлерді қатар қолданды. Бұл әдіс этнографиялық ғылымды жаңа сапалық деңгейге көтерді. Оның ғылыми экспедициялары нәтижесінде жиналған материалдар бүгінгі этнологтар мен антропологтар үшін маңызды дереккөз болып табылады.

Марғұланның еңбектері кейінгі зерттеушілерге бағыт-бағдар беріп қана қоймай, қазақ этнографиясының теориялық және әдістемелік негізін қалыптастырды. Ол этнографиялық материалдарды тек сипаттап қана қоймай, олардың ішкі құрылымын, әлеуметтік мәнін, мәдени контекстін талдай білді. Осы тұрғыдан алғанда, ғалымның зерттеу тәсілдері қазіргі заманғы этнографиялық талдау үлгілеріне жақын.

Сонымен қатар, Марғұлан қазақ этнографиясын әлемдік контексте қарастыруды көздеді. Ол түркі халықтарының мәдени байланыстарын салыстыра отырып, қазақ этнографиясын түркі өркениетінің құрамдас бөлігі ретінде сипаттады. Бұл ұстаным оның еңбектеріне халықаралық ғылыми мән берді.

Әлкей Марғұланның этнографиялық зерттеулері - қазақ халқының рухани және материалдық мәдениетінің тарихын терең түсінуге мүмкіндік беретін құнды мұра. Оның еңбектері қазіргі этнология, мәдениеттану және тарих ғылымдары үшін теориялық әрі практикалық тұрғыдан маңызды.

Зерттеу нәтижелері Әлкей Хақанұлы Марғұланның қазақ этнографиясының қалыптасуы мен дамуына қосқан үлесінің ерекше маңызын көрсетеді. Ғалымның еңбектері этнографияны дербес ғылыми сала ретінде тануға, оның теориялық және әдіснамалық негіздерін қалыптастыруға мүмкіндік берді. Ол қазақ халқының рухани және материалдық мәдениетінің барлық қырын кең ауқымда қарастырып, этнографиялық деректерді археологиялық, тарихи және фольклорлық мәліметтермен ұштастыра отырып, кешенді ғылыми модель ұсынды.

Марғұланның басты ғылыми жаңалығы - этноархеологиялық әдісті қолдану арқылы мәдени үдерістердің тарихи сабақтастығын дәлелдеуі. Беғазы-Дәндібай мәдениетін зерттеу, көшпелі өркениеттің ерекшеліктерін анықтау, қазақтың дәстүрлі қолөнері мен тұрмысын жүйелеу - оның этнографиядағы айрықша жетістіктерінің бірі. Бұл зерттеулер қазақ халқының этникалық мәдениетін тереңірек түсінуге, ұлттық бірегейліктің тарихи негіздерін анықтауға ықпал етті.

Ғалымның қолданбалы өнер, ою-өрнек, дәстүрлі тұрғын үй, киім үлгілері және тұрмыстық заттар туралы еңбектері этнографиялық ғылым үшін баға жетпес дереккөз болып отыр. Ол әрбір мәдени элементтің шығу тегін, мағынасын және әлеуметтік қызметін ғылыми тұрғыдан негіздеді. Бұл еңбектер қазақ халқының мәдени дүниетанымын, символдық жүйесін, эстетикалық қағидаларын терең танып-білуге жол ашты.

Сонымен қатар, Марғұлан фольклорды этнографиялық дереккөз ретінде пайдалану арқылы қазақтың дәстүрлі наным-сенімдерін, салт-жоралғыларын, эпостық дәстүрін жүйеледі. Бұл тәсіл рухани мәдениетті зерттеудің жаңа деңгейін қалыптастырды.

Қорыта айтқанда, Әлкей Марғұланның зерттеулері қазақ этнографиясының ғылыми бағытын, әдістемесін және мазмұнын қалыптастырған іргелі еңбектер болып табылады. Оның мұрасы бүгінгі этнология, археология және мәдениеттану ғылымдары үшін де өзектілігін жоғалтпай, маңызды теориялық-тәжірибелік негіз ретінде қызмет етіп келеді.

Әлкей Хақанұлы Марғұланның қазақ этнографиясын зерттеуге қосқан үлесі ұлттық ғылымның дамуы мен мәдени мұраны сақтаудағы ерекше тарихи-ғылыми құбылыс болып табылады. Зерттеу барысында анықталғандай, ғалым этнографияны дербес ғылым саласы ретінде қалыптастыруда жүйелі теориялық, әдістемелік және практикалық негіз ұсынды. Оның еңбектерінің өзегі - қазақ халқының рухани және материалдық мәдениетін кешенді түрде, көпқырлы әдістер арқылы зерттеу.

Ғалымның тәсілі тек деректерді жинаумен шектелмей, олардың тарихи тамырын, әлеуметтік қызметін, мәдени мағынасын зерделеуге бағытталған. Марғұлан қазақ этнографиясында ұзақ жылдар бойы ескерілмей келген мәселелерді жаңа ғылыми деңгейде қарастырды. Ол тұрмыс-тіршілікке қатысты бұйымдарды, киіз үй құрылысын, ұлттық киімдерді, қолөнердің барлық түрін жүйелеп, олардың әрқайсысының тарихи және мәдени мәнін ашып көрсетті. Бұл зерттеулер қазақ халқының дәстүрлі мәдениетін ғылыми негізде сипаттауға, оның әлемдік өркениеттегі орнын айқындауға мүмкіндік берді.

Сонымен бірге, ғалымның фольклорды этнографиялық дерек ретінде пайдалануы - ғылымдағы үлкен жаңалық. Ол халықтың эпикалық мұрасын зерттеу арқылы этникалық болмыстың, дүниетанымдық жүйенің, салт-дәстүрдің тамырын ашып көрсетті. Эпостардағы киім, қару-жарақ, тұрмыстық бұйым, наным-сенім көріністерін этнографиялық материалдармен салыстыру арқылы Марғұлан рухани мәдениеттің заттық мәдениетпен тығыз байланысын дәлелдеді.

Археология мен этнографияны ұштастыру да Марғұлан мұрасының аса маңызды қыры. Ғалым Беғазы-Дәндібай мәдениетін ашу арқылы қазақ халқының ежелгі мәдениеті мен кейінгі дәуірлердегі этномәдени үрдістердің сабақтастығын негіздеді. Бұл жаңалық этноархеология ғылымының қалыптасуына жол ашты. Оның археологиялық артефактыларды этнографиялық деректермен салыстыру әдісі қазіргі антропология мен этнологияда да қолданылады.

Марғұланның далалық зерттеу экспедициялары қазақ этнографиясы үшін үлкен дерекқор қалдырды. Онда халық тұрмысының нақты сипаттары, көркемдік дәстүрлері, өңірлік ерекшеліктері, материалдық мәдениет элементтері толыққанды тіркелген. Ғалым осы материалдарды ғылыми жүйеге түсіріп, этнография ғылымына нақты әдіснамалық үлгі ұсынды.

Бүгінгі таңда Марғұланның еңбектері этнология, археология, өнертану, фольклортану, тарих және мәдениеттану ғылымдары үшін құнды дереккөз ретінде қызмет етіп келеді. Қазақ этнографиясының кез келген саласын зерттеуде оның еңбектеріне сүйену қажеттілігі әлі де жоғары. Бұл оның мұрасының уақыт сынынан өткендігін және ғылыми құндылығының үздіксіз екенін көрсетеді.

Қорытындылай келе, Әлкей Марғұлан қазақ этнографиясының ғылыми мектебін қалыптастырған, оның теориялық-әдістемелік негізін жасаған, ұлттық мәдениетті зерттеудің ғылыми бағыттарын айқындаған ірі тұлға. Оның ғылыми мұрасы - қазақ халқының этномәдени тарихын терең танып-білудегі қайталанбас еңбек. Марғұланның зерттеулері ұлттық мәдениетті сақтауға, насихаттауға және болашақ ұрпаққа жеткізуге қызмет ететін шынайы ғылыми қазына болып қала береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Манапова, А. М. НАСЛЕДИЕ А.Х. Марғұлана // Археология Казахстана, № 1-2 (2018).
2. Манапова, А. М. Караванные пути в трудах А.Х. Марғұлана // Археология Казахстана, 2021, № 4.
3. Марғұлан, Ә. Х. Қазақ халқының қолданбалы өнері. - Алматы: Өнер, 1986. - 320 б.
4. Марғұлан, Ә. Х. Ежелгі Қазақстан қалалары мен құрылыс өнері. - Алматы: Ғылым, 1985. - 240 б.
5. Марғұлан, Ә. Х. Беғазы-Дәндібай мәдениеті. - Алматы: Ғылым, 1979. - 356 б.
6. Сарқытбаев, А. «Қазақ ғылымының жарық жұлдызы - Әлкей Марғұлан» // КиберЛенинка. - 2019. - 12 б.
7. ArcheoKZ ғылыми журналы. «Әлкей Марғұлан және Орталық Қазақстан археологиялық экспедициясы» // ArcheoKZ. - 2020. - №3. - 45-58 б.
8. Смайылов, Е. Қазақ этнологиясының қалыптасуына Әлкей Марғұланның қосқан үлесі // Орталық Азия зерттеулері журналы, 2022. - №2. - 55-64 б.
9. Құнантаев, М. Әлкей Марғұлан: өмірі мен ғылыми мұрасы // ArcheoKZ ғылыми журналы. - 2020. - №3. - 45-58 б.

ОТЫРАР Өңірінің АНОМАСТИКАЛЫҚ АТАУЛАРЫ: ШЫҒУ ТЕГІ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕЛУІ

Бакира Н.Т.

Ғылыми жетекшісі: аға оқытушы, PhD Молдахмет А.А.

Астана Халықаралық университеті

nuraibakira@gmail.com

Астана қаласы

Бұл мақала Оңтүстік Қазақстанның ономастикалық жүйесін зерттеуге арналған, негізгі назар Отрар ауданы аумағында кең таралған топонимдер мен гидронимдерге аударылады. Ежелгі түркі өркениетінің мәдени орталықтарының бірі әрі Ұлы Жібек жолының маңызды торабы болған Отырар жергілікті атауларда көрініс тапқан тарихи және мәдени жадтың бай қабатын сақтап қалған. Аймақтың географиялық атаулары тек табиғи нысандарды белгілеумен шектелмей, сонымен қатар жергілікті халықтың дүниетанымын, шаруашылық ерекшеліктерін, табиғи-климаттық жағдайларын және тарихи оқиғалардың іздерін жеткізеді.

Зерттеудің мақсаты - өңірдің негізгі топонимдері мен микротопонимдерінің шығу тегін және семантикалық дамуын тілдік, тарихи және мәдени контексте қарастыру. Теориялық негіз ретінде С. Қоныбай, Т. Жанұзақов және Е. Қойшыбаев сияқты белгілі қазақстандық ғалымдардың еңбектері пайдаланылды. Қосымша дереккөздер ретінде жергілікті тұрғындардың ауызша мәліметтері, мұрағат материалдары және тарихи-географиялық жазбалар қолданылды.

Мақалада Отырар, Арыс, Сыр, Қараспан, Шәуілдір, Қоғам, Темір және басқа да атаулардың этимологиялық және тарихи талдауы жүргізіледі. Бұл топонимдердің көпшілігі түркі, парсы және араб тілдік ықпалдарымен байланысты көпқабатты шығу тегін көрсетеді. Зерттеу нәтижесінде Отрар өңірінің ономастикалық кеңістігі терең тарихи сабақтастық пен мәдени стратификацияға ие екендігі анықталып, оны әрі қарайғы лингвистикалық және тарихи ізденістер үшін маңызды нысанға айналдырады.